

PIETRO POMPONAZZI

A lélek halhatatlanságáról¹*Tizenötödik, egyben utolsó fejezet,**amely a végső következtetést tartalmazza ebben a témában,
és amely, véleményem szerint, kétség kívül fenntartandónak tűnik*

Mivel ez így van, úgy tűnik, hogy józan és higgadt vélemény alapján azt kell mondanom, hogy a lélek halhatatlanságának kérdése eldönthetetlen [neutrum] probléma, szintúgy, mint a világ végtelenségének kérdése. Ugyanis számomra úgy tűnik, hogy nem lehet olyan természeti érveket felhozni, amelyek kétségtelenné teszik, hogy a lélek halhatatlan; és még kevésbé olyanokat, amelyek bizonyítják, hogy halandó, mint ahogy ezt sok, a lélek halhatatlansága mellett érvelő tudós is megállapítja. Ezért nem állt szándékomban a másik fél számára válaszokat adni, mivel ezt mások már megtették, főképpen az isteni Tamás [Aquinoi Szent Tamás], mégpedig világosan, átfogóan és hitelesen. Emiatt azt mondjuk majd, amit Platón is állított a *Törvények* első könyvében², hogy ha egy dolgot illetően többen is bizonytalanok, akkor a bizonyítás egyedül Istenre tartozik. Mivel tehát oly tekintélyes férfiak vannak ellenkező véleményen, csupán Istent tartom képesnek arra, hogy bizonyossággal szolgáljon.

Azonban mégis úgy tűnik, hogy nem illendő és nem üdvös, hogy az ember nélkülözze az ilyen fajta bizonyosságot. Ugyanis ha ebben kételkedne, bizonytalanul és mindenféle cél nélkül cselekedne; mivel ha a cél ismeretlen, akkor szükségszerűen ismeretlenek azok a dolgok is, amelyek ahhoz elvezetnek. Mert ha a lélek halhatatlan, akkor a földi dolgokat kell megvetnie, és az örökkévalókat szem előtt tartania; amennyiben viszont halandó, akkor épp ellenkező módon kell cselekednie. Ha tehát a nem emberi lények rendelkeznek határozott célokkal, mennyivel inkább igaz ez az emberre, hiszen az ember a legtökéletesebb a halandó lények között, és – ahogy Platón az *Államban*³ mondja – az egyedüli, aki tiszteli Istent és az igazságot.

Ezért mondom azt, hogy még a kegyelem adománya vagy eljövetele előtt Isten próféták és természetfeletti jelek által sokszor és sokféleképpen körülhatárolta ezt a kérdést, ahogy ez az Ótestamentum alapján nyilvánvalóan látható. Viszont „... ez utolsó időkben... a Fia által, akit tett mindennek örökösévé, a ki által a világot is teremtette” világította meg ezt a kérdést, ahogy az apostol a *Zsidókhoz írt levélben* írja.⁴ Mert hogy ő valóban Isten fia, tényleg Isten

¹ A fordítás alapjául szolgáló szöveg: Pietro Pomponazzi: *Abhandlung über die Unsterblichkeit der Seele*, Übersetzt und mit einer Einleitung herausgegeben von Burkhard Mojsisch, Lateinisch-Deutsch, Hamburg, Felix Meiner Verlag 1990. 228-238.

² Platón: *Törvények* 641d6 sk.

³ Platón: *Menexenosz* 237d2-e7. A latin szövegben *De re publica (Az állam)* szerepel, de az idézett mondat a Menexenos jelzett helyén található.

⁴ Zsid. 1, 1-2

és tényleg Ember, valamint nyilvánvalóan és kétség kívül a kereszténység fénye, az isteni Aquinói Tamás bizonyítja a *Contra gentiles* első részének hatodik fejezetében⁵. Amit Johannes Scotus, ez a véleményem szerint mindenkinél élesebb elméjű és kiváltképpen vallásos férfiú, nyolc pontba szedve sorol fel a *Sentenciák* könyvének bevezetőjében⁶. Ez a nyolc pont pedig oly világosan bizonyítja ezt, hogy csak egy esztelen és megátalkodott ember lenne képes tagadni. Mivel tehát ő [Krisztus] igazi Isten, és egyedül ő a fény, ami által minden látható, ahogyan János [mondja] az 1. fejezetben⁷, és egyedül ő az igazság, ami által a többi dolgok igazgá lesznek, ahogy János [mondja] a 14. fejezetben: „*En vagyok az út, az igazság és az élet*”.⁸ Ő maga szóval és tettel kinyilatkoztatta, hogy a lélek halhatatlan; mégpedig szóval, amikor a rosszakat az örök tűzzel fenyegeti meg, a jóknak viszont örök életet ígér – mert így szól: „*Jeretek, Atyám áldottai, stb*”⁹, és így folytatja: „*Távozzatok tőlem, ti átkozottak, az örök tűzre,...*”¹⁰ –, tettel pedig, amikor harmadnapra feltámadt a halálból. És amennyire a világosság különbözik a világostól, és az igazság az igaztól, amennyire a végtelen ok hatalmasabb a véges okozatnál, annival hatatosabban bizonyítja ez a lélek halhatatlanságát.

Tehát azok az érvek, amelyekről úgy tűnik, hogy a lélek halandó voltát bizonyítják, hamisak és látszat-argumentumok, mivel a legfőbb világosság és a legfőbb igazság ennek el-lenkezőjét mutatja. Ha viszont némelyekről úgy tűnik, hogy azok ennek [a léleknek] halhatatlanságát bizonyítják, azok igazak és világosak, de nem azonosak a világossággal és az igazsággal. Ezért egyedül ez az út igazán biztos, rendíthetetlen és szilárd; az összes többi út pedig bizonytalan.

Továbbá: minden tudománynak sajátlagos és a hozzá illő módszereket kell követnie, ahogy azt Arisztotelész mondja az *Analitika Posteriora*¹¹ és az *Etika első fejezetében*¹². Viszont a lélek halhatatlansága hittétel, ahogy ez világosan kitűnik az *Apostolok hitvallásából*¹³ és *Athanasiuséból*¹⁴ is; ezért a hit sajátosságai szerint kell bizonyítani. Az az eszköz pedig, amelyre a hit támaszkodik, nem más, mint a kinyilatkoztatás és a kanonikus iratok. Tehát helyesen és sajátlagosan csak ezekkel bizonyítható; minden más érv viszont külsődleges, és olyan eszközre támaszkodik, amely nem bizonyítja azt, amire irányul. Így hát nem kell csodálkoznunk azon, ha a filozófusok ellentmondanak egymásnak a lélek halhatatlanságát illetően, mivel külsődleges érvekből származó következtetésre és álokoskodásokra támasz-

⁵ Aquinói Szent Tamás: *Summa contra gentiles* I 6; IV 3 skk. Editio Leonina, Turin, 1918-1968.

⁶ Johannes Duns Scotus: *Prologi quaestio II*. in: *Opera omnia VIII*, Paris 1893. 78b-99a

⁷ Ján. 1,4-5, 9

⁸ Ján. 14, 6

⁹ Mát. 25, 34

¹⁰ Mát. 25, 41

¹¹ Arisztotelész: *Analitika Posteriora* I 30, 46a17-27

¹² Arisztotelész: *Nikomachoszi etika* I 1, 1094b11f

¹³ *Symbolum Apostolorum*. in: H. Denzinger – A. Schönmetzer: *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Freiburg, 1963. No. 9.

¹⁴ *Symbolum „Quicumque” pseudo-Athanasium*. in: H. Denzinger – A. Schönmetzer: *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Freiburg, 1963. No. 76.

kodnak; ellenben minden keresztény egyetért, mivel sajátlagos és tévedhetetlen módszer mentén haladnak, amely azonban csak egyetlen módon lehetséges.

Továbbá: aki beteg, törekszik az egészségre. Azonban senki ne legyen orvosa saját magának, mivel, ahogy a *Politika* harmadik könyvében¹⁵ olvasható: „*Saját ügyében senki nem ítél helyesen, mivel az indulat vezérli.*” Mászt kell tehát keresnie. A jó orvosnak azonban mesterségében tapasztaltnak és jó erkölcsűnek kell lennie, mivel sem az előbbi az utóbbi nélkül, sem az utóbbi az előbbi nélkül nem ér semmit. De, ahogy Platón mondja¹⁶, miképpen a nedvek mértéktelensége a test betegségét jelenti, úgy a tudatlanság a lélek betegsége. Tehát az, aki tudatlan [abban a kérdésben], hogy vajon a lélek halhatatlan-e vagy sem, az keressen egy derék és tudós embert. Az emberek két fajtája állítja, hogy birtokában van ez a tudás: mégpedig a hitetlen és a keresztény. A hitetlenek közül számos igazán tudós férfi akadt, de csaknem valamennyi szegycmentjes életet élt. Hogy mászt ne is említsek, mint hiú dicsvágyukat, hogy kizárólag a természet dolgait vizsgálták, amely csak homályos és bizonytalan megismerést tesz lehetővé. Viszont sok keresztény tudós – ha nem tévedek – az előbbieknél nem kevesebb ismerettel rendelkezett a természeti dolgokat illetően: mint Pál, Dionysius, Basilius, Athanasius, Origenes, a két Gergely, tudniillik a Nazianzi és a Nüssziai, Ágoston, Jeromos, Ambrus, [Nagy Szent] Gergely és még számlálatlanul sokan; ráadásul a természetre vonatkozó ismereteken túl az isteni dolgok ismeretével is rendelkeztek. *Ame-lyeket* – ahogy Jeromos írja¹⁷ – *sem a művelt Platón nem ismert, sem az ékesszólású Démoszthenész nem tudott, és mégis a legtisztább életet élték.* De ki lenne az, hacsak nem bolond, aki inkább hinne az ilyen helyzetben levő hitetleneknek, mint az oly gazdagon megajándékozott keresztényeknek. Az pedig csak megerősíti a hitemet, hogy Ágoston – aki véleményem szerint tudását tekintve mindenkin túltett, – és akit nem tartok kevesebbire, mint Platón vagy Arisztotelészt – , kezdetben a kereszténység ellensége volt, mégis oly tiszta életű lett, ahogy ezt az *Isten államáról* szóló művének végén írja¹⁸, hogy, miután a hit által megvilágosult, számtalan olyan csodát látott, amelyek tiszta, megdönthetetlen és roppant erős hitre utalnak. Gergely pápa is, aki műveltségben és szentségben bárkivel vetekedhet, *Dialógusaiban*¹⁹ oly sok és oly nagy [ti.: csodákat] ad elő, hogy az mindenféle kételkedést teljes-séggel eloszlat. Tehát minden kétséget kizáróan el kell fogadnunk, hogy a lélek halhatatlan.

Azonban nem azon az úton kell járnunk, amelyen e világ bölcsei jártak. Akik, mivel bölcsnek nevezték magukat, balgákká lettek. Aki ugyanis ezt az utat követi, úgy vélem, mindig bizonytalanul és céltalanul fog tévelyegni. Ezért gondolom azt, hogy Platón bármilyen sokat és bármily kiválón is írt a lélek halhatatlanságáról, úgy vélem, hogy bizonyossággal mégsem rendelkezett. Erre az *Apológia* végéből következtetek²⁰. Itt ugyanis [a probléma] eldön-

¹⁵ Arisztotelész: *Politika* III 16, 1287b2f.

¹⁶ Platón: *Timaios* 86e3-87a7

¹⁷ Szent Jeromos: *Ad Paulinum Presbyterum. Epistulae*, 53,4. CSEL, VOL. 54.

¹⁸ Szent Ágoston: *Az Isten államáról* XXII 8

¹⁹ Nagy Szent Gergely: *Dialogi de vita et miraculis patrum Italicorum*. U. Moricca (szerk.), Róma, 1924, II 32-38; IV 1 skk.

²⁰ Platón: *Szókratész védőbeszéde* 40c4-42a5.

tetlen marad. A *Timaios*zban²¹ pedig azt mondta, hogy amikor majd erről [ti.: a lélek halhatatlanságáról] beszél, elegendő lesz egy ilyen nehéz tárgy esetében csak valószínűségeket állítania. Tehát valamennyi állítását összevetve számomra úgy tűnik, hogy inkább csak vélekedés, mintsem bizonyítás alapján beszél erről. Hiszen arra törekedett, hogy a polgárokat jókká, nem pedig, hogy műveltekké tegye. De ahogy az isteni Tamás mondja a *Summa Theologiae*²² második kötete második része első kérdésének harmadik artikulusában: hamis vélekedés alapján is lehet helyesen cselekedni. Ám akik a hit útján járnak, állhatatosak és rendíthetetlenek maradnak. Mert ezt bizonyítja a gazdagság, a rang, a gyönyörök és minden világi dolog megvetése végül pedig a mártíromság koszorúja, amelyre rendkívül buzgón törekedtek, és ha elnyerték, a legnagyobb gyönyörrel követték.

Ez tehát mindaz, amit e tárgyban jónak láttam előadni, mindazonáltal magamat ebben és minden másban is alávetve az Apostoli Szentszéknek. Tehát stb.

Ezennel én, Petrus, a Mantovából való Ioannis Nicolaus Pomponatius fia befejezem jelen értekezésemet, 1516. szeptember 24-én.

Bolognában, X. Leó pápaságának negyedik évében.

Az osztatlan háromság dicséretére etc.

Kasza Péter és Simon József fordítása

²¹ Platón: *Timaios*z 29c3-d3

²² Aquinói Szent Tamás: *Summa Theologiae* II/II 1, 3.